

Vojtěch Belling

LEGITIMITA MOCI V POSTMODERNÍ DOBĚ

Proč potřebuje EU členské státy?

Brno (Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav) 2009, 211 str.

Jedním z výchozích konceptů politické filosofie je nepochybně pojem moci a jedním ze základních problémů možnost její *legitimizace* (již lze chápat jako ospravedlnění politického panství vůči každému podřízenému jedinci). Jsou-li dále společenství a moc koreláty, pak se tázání po legitimitě moci ukazuje být otázkou, která vůbec odhaluje možnost být s druhými, jež nemá povahu teroru.¹ Zároveň je třeba poznamenat, že toto téma se stává nadmíru aktuálním právě v dnešní době – v souvislosti s vývojem nadnárodní integrace byly totiž zpochybněny k pojmu legitimacy přílehlající koncepty suverenity, státu či politické reprezentace, jež byly s tázáním po možnostech ospravedlnění moci spojeny od okamžiku smysluplné expozice příslušné otázky.

Vydání původní studie českého autora věnované tomuto námětu je tedy počinem, který by neměl zůstat opomenut. Bellingovi se bez známek vrávorání daří pohybovat na pomezí právní filosofie, politické teorie a teoretické filosofie, a je proto schopen kompetentně nazírat jednotlivé problémy z rozličných úhlů.

Výmeze hned na úvod z dějinné perspektivy prostor, v němž se autor v rámci své publikace pohybuje. Otázku po legitimitě moci je z jeho hlediska, jež je v souladu s míněním většiny autorů věnujících se tomuto problému, *stricto sensu* možno klást až ve spojitosti s moderní sekularizací mocenských systémů (15–17).² Jakkoli totiž lze i ve středověku zaslechnout otázku po *dominus legitimus*, klíčovým problémem a předmětem studia politické filosofie se stává teprve s definitivním oddělením sféry nadpřirozené a pozitivní normotvorné moci (jež v důsledku této rozluky a svého osamostatnění hledá své sebe-ospravedlnění).³

V nastíněném kontextu je pochopitelné, proč se Belling *in extenso* nezabývá postojem antického či středověkého myšlení k tématu a analyzuje až moderní koncepty; je to logické a nutné, neboť problematika sama je následkem modernizace. Na zástupce předchozích epoch poukazuje kniha

¹ Pokud by totiž moc, jak se domníval Voltaire, spočívala v „tom, že nutím ostatní jednat tak, jak chci já“, a současně bychom nebyli schopni uvést důvod její legitimacy, nýbrž pouze konstatovat její fakticitu (která je, jak se zdá, korelátem lidské „pospolitosti“), pak bychom museli přijmout Mao Ce-tungovu tezi, že moc „vyrůstá z hlavně pušky“.

² Odkazujeme na paginaci recenzované práce.

³ Na pozadí načrtnuté spojitosti lze rozumět tomu, proč Martin Kriele považuje legitimitu za obrácenou stránku suverenity. Srv. M. Kriele, *Einführung in die Staatslehre*, Stuttgart 1990.

jen tam, kde taková aluze plní hermeneutickou roli nebo odkrývá významné souvislosti.

Tázání po legitimitě moci je podle Bellinga možno zúžit zejména na otázku po možnosti ospravedlnění všech aktů veřejné (zvl. státní) moci i vůči jedincům, kteří s tímto jednáním nesouhlasí (7). Ukáže-li se hledání uspokojivé odpovědi na položenou otázku neproduktivní, nezbude prý než společně s Hansem Kelsenem konstatovat, že logickým důsledkem kolektivně závazného rozhodování je zánik svobody nesouhlasícího jednotlivce, neboť v rámci jeho modelu zůstávají svobodní pouze ti, jejichž mínění je ve shodě s rozhodnutím většiny.⁴

Uvedené vymezení hlavního námetu knihy je však možno ještě konkretizovat. Autor v návaznosti na E. J. Sieyès rozlišuje mezi ospravedlněním *pouvoir constituant* a *pouvoir constitué*,⁵ jež s Julieniem Freundem interpretuje jako dualismus *res formans* a *res formata*. První moc, jež se projeví jen za cenu suspenze dosavadního pozitivního ústavního řádu (např. při vyhlášení výjimečného stavu či po absolutní vojenské porážce), lze v souladu s autorem nazvat moci

ústavodárnou.⁶ *Pouvoir constitué* je naproti tomu mocí omezenou formou, jež jí byla *dána* ústavou (a to i pokud jde o ústavodárnou činnost podle platné ústavy).⁷ Ze strukturního hlediska dává tento rys vzpomenout na některé novověké teorie subjektu (např. Fichtovu), v nichž je člověk jako individuum (zde konkrétní politická moc) výslednicí *sebe-omezení* či kontrakce původně zcela *ne-omezeného* a spontánního absolutního subjektu. Bellingu přístup ostatně lze, jak bude později naznačeno, přiřadit k současným směrům, které v politické teorii proklamují návrat subjektu do filosofie.

V prošetření možností legitimizování ústavu *dávající* moci samé spočívá i primární autorův zájem. Zatímco zdůvodnění legitimacy *pouvoir constitué* se podle jeho názoru překrývá s *legitimizační doktrínou* toho kterého politického systému opírající se právě o platnou ústavu (přitom ne nutně v podobě psaného textu),⁸ je ospravedlnění *pouvoir constituant* zcela jinou problematikou, neboť z pojmu vylučuje možnost sekundárního ex-post-mechanismu legitimizace.⁹ Je mocí zcela čistou, nespoutanou prostřednictvím pozitivní formy, jež by stanovila její hranice.

⁴ Srv. H. Kelsen, *Das Problem des Parlamentarismus*, Wien 1926.

⁵ Srv. E. J. Sieyès. *Qu'est-ce que le Tiers État* (autorem citováno podle něm. překladu: *Politische Schriften*, vyd. E. Schmitt – R. Reichardt, München 1981).

⁶ Ta je ze své definice mocí *před-ústavní*, resp. *mimo-ústavní*.

⁷ „Takto popsané teoretické přístupy ke konceptu legitimacy v moderním státě je třeba samozřejmě oddělit od vlastních legitimačních konceptů definovaných ústavními řády jednotlivých států na základě suverénního rozhodnutí *pouvoir constituant*.“ (101–102).

⁸ Podoba této doktríny je podle Bellinga konkrétním rozhodnutím ústavodávce (7–8).

⁹ Státovědci považující legitimitu za „systémově imanentní kategorii“ mají proto zpochybňovat adekvátnost pojmu a rezignovat tak na systémově transcendentní založení legitimacy kolektivně závazného rozhodování (49).

Belling v recenzovaném svazku identifikuje tři základní druhy postojů k možnosti legitimizace této amorfni moci. (Je si ovšem, jak je z textu patrné, vědom toho, že jím předkládaná typologizace nerýsuje pevně stanovené, vždy jasně určitelné hranice skupin, do nichž by bylo lze konkrétní myslitele zcela neproblematicky začlenit – tj. nezastírá, že jednotlivá pojetí se prolínají; tři autorem nastíněné typy fungují spíše jako ideální silová centra.¹⁰) Následující distinkce a rozvíjení v nich obsažených momentů současně tvoří osu celé práce.

První přístup odvozuje legitimitu z vůči moci externích, objektivně platných a poznatelných norem (ať již materiálních, či procedurálních), jejichž respektování v pozitivním právu má představovat kritérium ospravedlnění moci (27–28). Jako pramen legitimity politického systému je tudíž určena *korespondence* buď mezi matérii pozitivního a nadpozitivního práva, nebo mezi formální stránkou procesu přijímání politických rozhodnutí a imperativy racionálního diskursu (i procedurálně pojatý Habermasův koncept se podle autora nutně opírá o představu určitého absolutního, ovšem konkrétního a poznatelného obsahu racionality, jenž každé moci předchází, a není tedy jejím produktem). Podle

Bellinga se jedná o přístup navazující na předmoderní přirozenoprávní uchopení vztahu práva a moci – klíčovým prvkem tohoto pojetí je existence na moci (i na ústavě) nezávislé instance oprávněné interpretovat obsah uvedených norem a přezkoumávat legitimitu vší, tedy i ústavodárné moci. Do právě nastíněných kategorií má být možno po případných úpravách zařadit současné *přirozenoprávní a diskursivně-etické* koncepty.

Druhou pozici ztělesňují myslitelé, které lze ve shodě s autorem souhrnně označit termínem *pozitivisté*. Ti legitimitu (pokud na pojem jako takový ne-rezignují) považují za vlastnost inherentní každému politickému systému, který je schopen sebezprosazení. Fakticita moci a její legitimita jsou proto podle Bellinga v jejich pojetí pojmy komplementárními. Legitimita moci zde tedy nemá být postavena na nadpozitivní, systém transcendingující bázi, nýbrž má spočívat v akceptaci moci (ve smyslu panství – Herrschaft) ze strany ovládaného obyvatelstva, případně ve weberovské „víře v legitimitu“.¹¹ Autor o ní proto v souvislosti s pozitivismem hovoří jako o „systémově imanentní kategorii“.¹² V souladu s duchem recenzované knihy lze říci, že mezi násilím a mocí tu nemá být strukturální rozdíl – jakýkoli

¹⁰ Např. Otfried Höffe, který se věnoval podobnému námětu, rozlišuje pouze dva principiální přístupy: pozitivistický a anarchistický (k němuž přiřazuje i koncepty přirozenoprávní). Viz O. Höffe, *Politische Gerechtigkeit*, Frankfurt a. M. 1989. Bellingovo pojetí usiluje doplnit tuto dichotomii o třetí možné stanovisko. Nenahlíží je ovšem ani jako nějaký kompromis, či dokonce dialektickou syntézu, ale svébytný a uzavřený teoretický systém.

¹¹ Srv. M. Weber, *Wirtschaft und Gesellschaft. Grundriß der verstehenden Soziologie*, Tübingen 1972.

¹² Viz třetí kapitola recenzovaného svazku.

pojem legitimacy má být považován jen za výsledek prvotního, všudypřítomného násilí.

Legitimizační strategie třetího možného stanoviska, která podle Bellinga bytostně nemá být převoditelná ani na jeden ze dvou výše uvedených postojů, je fundována zejména v pojmu suverenity (72), jehož významové konotace bude *eo ipso* nezbytné alespoň v konturách načrtnout.

Stopy koncepce, která má být nyní sledována, nachází autor například v dílech Hobbese, Rousseaua, Hegela či ve spisech významných německých teoretiků politické filosofie 20. století, mezi něž lze zařadit i – sice poněkud kontroverzní, ovšem stále intenzivněji recipované – dílo Carla Schmitta.¹³ Společně s Agambenem odkazuje i na tzv. Pindarův fragment jako jeden z nejstarších dokladů podobného uvažování. Pro toto pojetí je podle Bellinga charakteristické chápání vztahu mezi mocí a právem na způsob *coincidence*, jež je v moderní epoše artikulována právě v pojmu suverenity – ideální, mimoempirické moci identické s abstraktní sférou práva.¹⁴ Není tomu

tedy ani tak, že by (a) (nad)přirozené právo předcházelo moci (jusnaturalismus), ani tak, že by (b) právo z moci vycházelo (pozitivismus).

Základním kamenem tohoto legitimizačního modelu má být představa ideální homogenní jednotky politického národa (ve smyslu nadempirického *démos*, nikoli empirického *ethnos*) (112),¹⁵ jež je pojímána jako zdroj veškeré moci.¹⁶ Belling si správně všímá, že povaha vzniku této „jednotky“ se u různých filosofů liší. Je možno vycházet například z představy racionálního uzavření společenské smlouvy, jak je tomu u podtřídy koncepcí *kontraktualistických*, ale také (jako u Hegela) z myšlenky apriorně přítomné jednotky kolektivního subjektu v podobě objektivního ducha. Všem variantám tohoto směru je podle autora ovšem společné, že se vznikem (resp. přítomností) národa jako ideálního homogenního celku vzniká rovněž *suverénní moc* čili *suverén*. *Suverenita* proto není pouhým označením nejvyšší faktické moci,¹⁷ nýbrž pojmem odkazujícím do sféry jejího transcendentního (či symbolického) centra, které

¹³ Ve svých pracech ho zohledňují autoři, kteří by většinou byli označováni jako zastánci protikladných směrů – na jedné straně maoisté typu Badioua či Žižka, na druhé straně konzervativci jako Isensee či socialisté jako Böckenforde.

¹⁴ Zde poukazuje Belling na Schmittovo rané, hegeliansky motivované pojednání o pojmu abstraktního práva ve spise *Der Wert des Staates und die Bedeutung des Einzelnen*, Berlin 2004 (Tübingen 1914¹).

¹⁵ Sám autor na jiném místě v podobné souvislosti nabízí odkaz na následující text: M. R. Lepsius, „*Ethnos*“ und „*Demos*“. *Zur Anwendung zweier Kategorien von Emerich Francis auf das nationale Selbstverständnis der Bundesrepublik und auf die Europäische Einigung*, in: *Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie*, 38, 1986, str. 757.

¹⁶ Autor o této jednotce hovoří také jako o regulativní ideji (109, 121–122, 134).

¹⁷ Srv. např. J. Maritain, *Člověk a stát*, přel. K. Šprunk, Praha 2007, str. 30–31.

splyvá s pojmem státu jakožto usku-
tečnění objektivního ducha, resp. ide-
ální vůle kolektivního subjektu.

Pojmenujme na základě autorových
postřehů specifické znaky této klasické
„teorie suverenity“, které ji mají odli-
šovat od prvních dvou výše uvedených
postojů. Moment odlišnosti od první
pozice spočívá podle Bellinga zejmé-
na v popření existence poznatelných,
od moci oddělených přirozenopráv-
ních norem. Nadpozitivní a nadempir-
ickou normu má představovat samo
transcendentní centrum moci v po-
jmu ideálního lidu – dému, jehož moc
je mocí vskutku a původně *suverénní*,
zcela neomezenou (101).¹⁸ Legitimita
a suverenita tak mají ze své podstaty
být svázány, aniž by však bylo možno
říci, že je jedna podřízena druhé – jde
jen o dvě strany jedné mince. Podle
Maritaina takový koncept suvereni-
ty přesahuje Bodinovo rozumnění po-
jmu, jež „suveréna“ podřizuje Bohu
a přirozenému zákonu a činí jej tak
pouze „lidským suverénem“.¹⁹ Problé-
mem ovšem zůstává, kdo interpretuje
zákon, jemuž je „suverén“ podřízen.
Právě v otázce *quis interpretabitur* na-
chází Belling rozhodující argument,
jímž již Hobbes (byť současně uzná-
val existenci „božích“ zákonů) *de fac-
to* vyvrátil možnost omezit moc suve-
réna (19).

Znak odlišující teoretiky suvere-
nity od pozice druhé spatřuje autor
v postulování existence transcendent-
ní jednotky homogenního lidu coby
normativního zdroje empirické moci
a v pojmu jeho „re-prezentace“, tedy
„znovu-zpřítomnění“.

Zařazení momentu reprezentace
jako podstatného rysu třetího prou-
du se v kontextu knihy nemusí zdát
zcela korektní. Autor do něj totiž za-
čleňuje i teoretiky suverenity jako je
J. J. Rousseau (10),²⁰ kteří jsou zná-
mi spíše jako zastánci *identitárního*,
nikoli *reprezentativního* modelu legi-
timace politické moci. Ani jejich kon-
cept suverenity však nemá bez pojmu
reprezentace být v konečném důsled-
ku myslitelný – ne všichni obyvatel-
é spravovaného území totiž mají,
jak Belling sám poznamenává, právo
participovat na tvorbě politické vůle,
a musí být proto reprezentováni.²¹ Pře-
devším však má být podle jeho názoru
i Rousseau v plebiscitu hlasující lid
„znovuzpřítomněním“ *volonté gé-
nérale* jakožto abstraktního pojmu ná-
roda a kritériem legitimacy moci má
být právě tato identita *volonté de tous*
(sumy jednotlivých zájmů) a *volonté
générale*. S přihlédnutím k nevykoře-
nitelné faktické diskrepanci obou vůlí
však Belling tuto shodu chápe spíše
jako regulativní ideu (83).

¹⁸ V rámci „třetího proudu“ se tedy pojmu „suverenita“ evidentně užívá jinak
než v dnes běžném politickém diskursu hovořícím o „suverénních státech“.

¹⁹ Srv. J. Maritain, *Člověk a stát*, str. 31–32.

²⁰ V tomto bodě s Bellingem souhlasí i již citovaný Maritain. Srv. J. Maritain,
Člověk a stát, str. 42–43.

²¹ Srv. B. Constant, *Politische Schriften*, vyd. L. Gall, Berlin 1972. Obyvatelé,
kteří musí být reprezentováni, jsou např. děti či cizinci pobývající na území jiného
státu.

Pro náležité pochopení podstaty třetího postoje se tak ukazuje vhodným stručný rozbor významu pojícího se s pojmem reprezentace. Autor s odkazem na Gerharda Leibholze jasně rozlišuje mezi pouhým „zastoupením“ a „reprezentací“ a paralelně ve sféře ústavní reality hovoří o diferenci mezi „imperativním“ a „volným“ mandátem (105–106, 109–110).²² V diskursu „třetího proudu“ má tedy být termín „reprezentace“ pojímán v jeho původním smyslu „re-prezentace“ jakožto „empirického znovu-zpřítomnění transcendentálně přítomné politické jednotky“ (51). „Re-prezentace“ se v Bellingově monografii ukazuje být jakoukoli formou zpřítomnění nad-empirického, ideálního celku a procedurálně nutným prvkem legitimacy; bez něj se moc redukuje na prosazení empirického násilí.

Belling popsaný moment „re-prezentace“ chápe jako fundamentální bod „teorie suverenity“ přinejmenším ze dvou důvodů. Za prvé má být *conditio sine qua non* projevu na úrovni transcendence jsoucího národa na poli empirie prostřednictvím jedné či více osob (73). Za druhé má jakožto konsekvence představy ideálního lidu ztělesňovat základní znak odlišnosti při komparaci s teoriemi *pozitivistů*,²³ s nimiž však bývají zastánci „třetího proudu“ nezřídka ztotožňováni.²⁴ Ti popírají, jak bylo již ve

shodě s recenzovanou knihou uvedeno, jsoucnost tohoto ideálního celku (redukující jej na pouhou fikci) a konstatují pouze existenci empirické, diverzifikované společnosti partikulárních zájmů, která ze svého pojmu nemůže být *re-prezentována*, neboť jí chybí nezbytná ideální homogenita (není „jednotou“), nýbrž pouze *zastupována*. Neblahým normativním důsledkem tohoto odmítavého postoje byly v minulosti pokusy o zasazení homogenity a celostního základu moci do empirické sféry v podobě etnických jednotlicích momentů. Ty jsou ovšem podle autora v logickém rozporu se shora uvedenou teorií suverenity.

Logickou konsekvencí důsledného promyšlení konceptu *pozitivistů* je podle Bellinga nutnost rezignace na pojem volného mandátu ve prospěch mandátu imperativního. Neexistuje-li ideální zájem celku, ale pouze heterogenita zájmů rezonujících ve společnosti, nemá podle jeho názoru smysl hledání společného dobra ve svědomí reprezentanta. Tento krok však nutně musí, jak autor poznamenává, znamenat opuštění jednoho ze základních pilířů většiny dnešních demokracií, včetně české ústavy, podle níž je normou jednání člena parlamentu „zájem všeho lidu“, tedy lidu jako ideálního celku. Následkem tohoto pohybu v rámci pozitivistického hnutí (opouštějícího koncept „re-prezentace“) může být

²² Pro bližší seznámení se s pojmem reprezentace viz G. Leibholz, *Das Wesen der Repräsentation und der Gestaltwandel der Demokratie im 20. Jahrhundert*, Berlin 1960.

²³ Bez postulátu ideálního lidu se „re-prezentace“ stává pouhou fikcí, *ergo* je pro pozitivisty pouhou fikcí. Srv. H. Kelsen, *Das Problem des Parlamentarismus*, Wien 1926.

²⁴ Viz O. Höffe, *Politische Gerechtigkeit*, str. 130.

zdánlivě paradoxní tendence některých teoretiků *pluralismu* (k němuž pozitivismus inklinuje) směřovat ke *korporativistickému* státnímu zřízení, která se podle Bellinga projevuje např. ve snahách o revitalizaci Althusiova konceptu *consociatio symbiotica*, případně jiných předmoderních, polyarchických modelů vlády (57, 143, 147–148).²⁵

Směr, který byl v několika jeho podstatných rysech stručně představen, však není pouhým anachronickým modelem a nenáleží do sféry *dějiny politické filosofie*. Lze plausibilně říci, že i aktuální autoři jako Badiou, Žižek, Laclau či Rancière inklinují k „teorii *dému*“, neboť (jakkoli koncept reprezentace podrobují kritice) uznávají nutnost existence „transcendentního“ subjektu moci prostřednictvím konkrétní osoby – jména.²⁶ Podobně jako je pro teoretiky suverenity vznik ústavodárné moci výjimečným stavem založeným v suspensi pozitivních norem a čistém projevu suverenity, hovoří zmínění současní filosofové o „událostech pravdy“ v nikoli zásadně odlišném smyslu.²⁷ Mezi další možné představitele tohoto typu myšlení je jistě třeba zařadit rovněž Giorgio Agambena.

Ústředním tématem poslední kapitoly recenzované monografie je možnost legitimizování moci *nadnárodních* celků, tedy mimo rámec původního pojmového domova termínu „legitimita“, spjatého tradičně spíše s konceptem národního (ve smyslu *démos*) státu. Její základní otázku lze formulovat jako tázání se po *prameni* legitimacy tělesa *nadnárodního* typu: „Vyvěrá jejich moc z vlastního legitimáčního pramene, nebo se opírá o legitimitu národních států...?“ (125) Takové zkoumání je s ohledem na debaty vedené ohledně postupující *nadstátní* integrace v Evropě *prima facie* velmi aktuální. Sám autor předkládá čtenáři obraz současných pokusů o teoretické ospravedlnění integračních tendencí Evropské unie a poukazuje na jejich přednosti i nedostatky.

V teoretické části díla provedené analýzy nacházejí v tomto oddílu svou aplikaci na konkrétní komplikace panující na scéně pokusů o legitimizování „skutečného“ *nadnárodního* celku. Nejpřednější problém spatřuje autor ve snaze legitimizovat autonomně *nadnárodní* politickou jednotku (tedy bez legitimizace prostřednictvím státu) při podržení současného legitimizačního modelu parlamentní demokracie

²⁵ K pojmu *consociatio symbiotica* viz J. Althusius, *Politik*, přel. H. Janssen, vyd. D. Wyduckel, Berlin 2003.

²⁶ Viz např. A. Badiou, *Circonstances 5: L'hypothèse communiste*, Paris 2009; S. Žižek, *The Parallax View*, London 2006; týž, *Die politische Suspension des Ethischen*, přel. J. Hagedstedt, Frankfurt a. M. 2005; E. Laclau – Ch. Mouffe, *Hegemonie und radikale Demokratie. Zur Dekonstruktion des Marxismus*, Wien 1991.

²⁷ Pojmu „událost pravdy“ užívá např. již uvedený A. Badiou, *L'être et l'événement*, Paris 1988. Viz také S. Žižek, *Die Tücke des Subjekts*, přel. E. Gilmer – A. Hofbauer – H. Hildebrandt – A. von der Heiden, Frankfurt a. M. 2010, str. 183 n.; J. Rancière, *La vérité par le fenêtré. Vérité littéraire, vérité freudienne*, in: M. Plon – H. Rey-Flaud (vyd.), *La vérité entre psychoanalyse et philosophie*, Paris 2007, str. 159–176; týž, *Au bords de la politique*, Paris 1998.

a s ním spojeného pojmového instrumentária, které je zakořeněno především v údobí formování států 19. století. Přenesení tohoto modelu ze státní na *nadstátní* organizaci nelze podle Bellinga považovat za samozřejmost, neboť je pojmově vázán na stát, resp. na pojem suverenity a ideální jednotky politického lidu. Na příkladu evropské integrace ukazuje překérnost pokusů o propojení „nového“, ne-státního systému s tradičními pojmy demokratického diskursu založenými (podle jeho názoru nutně) na teorii suverénního politického národa a státu.

Autor uzavírá kapitolu tezí, že kombinace obou faktorů není smysluplně udržitelná a od členských států neodvozené legitimizování *nadnárodního* celku tak musí buď rezignovat na dnes běžný legitimizační mechanismus parlamentních demokracií (a to se všemi logickými důsledky), nebo je *conditio sine qua non* jeho legitimacy jeho proměna z *nadnárodního* tělesa v jednotku národní, tedy vznik evropského *dému* konstituovaného kolem společných témat a zájmů.

Belling je nepochybně zúčastněným pozorovatelem, který neskrývá náklonnost k jednomu z předložených

legitimizačních schémat (přinejmenším v tom ohledu, že pojem legitimacy považuje za koincidentní s pojmem suverenity). Na základě tohoto přesvědčení požaduje také systémovou konsekventnost: nemá-li politický systém rezignovat nejen na pojem legitimacy, ale rovněž na slovník spojený s reprezentativní demokracií, nemůže opustit ani příslušnou ideovou bázi.

Navzdory viditelné preferenci jednoho z výše popsaných konceptů však zůstávají jeho rozborů věcně korektní a vykazují tak distanci, již si autor k problému dokáže zjednat. Důsledkem takového postupu je zralý a erudovaný ráz publikace, jež však současně nezůstává pouhou deskripcí jednotlivých možných pozic či jakousi „sbírkou roztodivných mínění jiných“, a přispívá tak k vědeckému prozkoumání dané problematiky a prohloubení rozumění tématu. Velkým kladem a důkazem širě autorových vzhledů je pak schopnost uplatnit v teoretické části získaná schémata na jedinečnou dějinnou situaci, konkrétně na možnost integrace na úrovni Evropské unie.

Lukáš Kollert